

Tweede druk.

De Twee Heeren

MET EENE PLAAT.

L. J. van der Meer & Binger

AMSTERDAM, HÖVEKER & ZON.

'Kwa naven een tafereel uit het tijdperk der Fransche Omwenteling.

Leht. Enrica & Burger

TWEE NEVEN.

TAFEREEL

UIT HET TIJDPERK DER FRANSCHER REVOLUTIE.

UIT HET HOOGDUITSCH

VAN

H. R. WULLSCHLÄGEL.

In leven Bisschop der Broedergemeente.

AMSTERDAM,
GEBR. KOSTER.

1896.

TWEE NEVEN.

TAFEREEL UIT HET TIJDPERK DER FRANSCHEN REVOLUTIE.

In het zeventigste jaar der vorige eeuw bezochten twee jongelingen van 16- à 17jarigen leeftijd het Gymnasium te Straatsburg. Jean Laforest en Heinrich Kerner, die reeds in hunne kindsheid eene innige vriendschap met elkander gesloten hadden; zij verschilden slechts eenige dagen in ouderdom. Zij waren na verwant aan elkander en uit dezelfde plaats afkomstig. Ze waren te zamen opgegroeid, en hadden, in hun 14e jaar, op denzelfden dag de school bezocht en hetzelfde levensdoel gekozen, zij wilden beide in de theologie studeeren en predikant worden. Beider ouders woonden in eene kleine stad in den Elzas en waren bureu. De vader van Jean was een welgesteld koopman, die van Heinrich de predikant van het stadje. Ofschoon van verschillende nationaliteit — de eerste was een Franschman, de tweede stamde af uit eene oude Duitsche familie, — waren zij reeds voor beider huwelijk zeer bevriend met elkander, en werden het nog inniger toen zij twee zusters, dochters van een naburigen Duitschen predikant, tot echtgenooten kozen en op denzelfden dag in den echt traden. Ook hadden beiden één geloof — een nieuwe band, die hen vereenigde. Het nieuwe licht — als men eene geheele vervreemding van God, een

volkomen zich afwenden van den oorsprong des lichts, eene bijna onbegrijpelijke verheffing van ons eigen beneveld verstand, zoo noemen mag — dat door de toen levende vaders en vorsten des ongeloofs, Rousseau en Voltaire ontstoken en reeds diep doorgedrongen was tot alle klassen van Frankrijks bevolking, had hen niet verlicht; of liever zij hadden zich tegen zijn invloed gewapend, en het vastbesloten den rug toegekeerd. Want reeds in hunne jeugd hadden zij iets beters en hoogers leeren kennen, en nu zij mannen geworden waren, bleven zij bij dezelfde overtuiging. Zij waren nog Christenen van den ouden stempel die het besluit van Jozua tot het hunne gemaakt hadden: »Ik en mijn huis wij zullen den Heer dienen.» Daarom voedden zij hunne zonen, hunne eenige kinderen, op in de vreeze des Heeren; zij leidden hen reeds vroeg tot Hem, die het leven is en het licht der menschen, en leerden hun dien Heiland liefhebben en aanbidden. De moeders beoogden met hen hetzelfde doel; zij gebruikten echter meer den zachten drang der liefde bij de opvoeding hunner kinderen en zochten ze daardoor voor den Heer te winnen en aan Hem te verbinden; terwijl de vaders voornamelijk den weg van Christelijke tucht en ernstige vermaning insloegen. De knapen waren openhartig en volgzaam, zij wandelden op den weg die men hun aanwees en naar het voorbeeld dat zij voor oogen hadden. Zij hadden elkander hartelijk lief, en waren gelijk vroeger te huis, zoo ook nu op de school, onafscheidelijk van elkander, ofschoon hunne karakters werkelijk verschilden. Jean had van zijn vader de levendigheid van zijn volk geërfd, hij was vurig van geest, enkel bewondering voor alles wat hem toescheen groot en edel te zijn, maar onstandvastig in zijne neigingen. Hij verviel gemakkelijk van het eene uiterste in het andere, al naar den indruk van den oogenblik, want hij liet zich steeds meer leiden door zijn levendig ge-

voel, dan wel door kalm en klaar overleg. In één ding echter bleef hij zich zelf altijd gelijk: in zijn innige gehechtheid aan zijn neef, den vriend zijner kindsheid. Heinrich daarentegen was rustig en bedachtzaam, zoodat zij die hem niet van nabij kenden, hem lichtelijk voor koud en gevoelloos zouden houden. Hij onderzocht lang eer hij voor eene zaak partij koos, maar had hij dat eenmaal gedaan, dan hield hij er zich ook onveranderlijk aan vast met eene onwrikbaarheid, die zijn vriend niet zelden koppigheid noemde. Zijne aangeboren bedeesdheid en zachtmoedigheid verhinderden hem niet, om eene meening, die hij voor waar hield, tot het uiterste te verdedigen; dan toonde hij, ofschoon hij steeds bescheiden en bedaard bleef, een mannelijken moed, en week zelfs dån geen haarbreed, als zijn vriend opgewonden werd, en hem tegensprak met een vuur dat wel eens tot hartstochtelijkheid oversloeg. Hij had zijn vriend met geheel zijn hart lief, daarom konden zulke voorvallen nooit eene storing in hunne vriendschapsbetrekking veroorzaken; iets wat bij anderen misschien het geval zou zijn geweest.

De beide jongelingen muntten op het gymnasium door vlijt, kunde en strenge zedelijkheid, ver boven hunne medeleerlingen uit. Zij zouden zich daardoor ongetwijfeld de achting en toegenegenheid van onderwijzers en leerlingen verwonnen hebben, zoo niet één ding dat verhinderd had: hunne vroomheid. De gevolgen van die vroomheid, hunne afzondering van luidruchtige vermaken, en van het ijdel tijdverdrijf hunner lichtzinnige kameraden; hun getrouw bezceken van den openbaren godsdienst, hunne onbewimpelde belijdenis van het verouderd en veracht geloof der vaderen, met hetwelk het nieuwe licht, dat zoowel leerlingen als onderwijzers had beschenen en verblind, volstrekt niet bestaan en nog minder zich verzoenen kon, waren zoo vele eigenschappen, waardoor

zij zich niet alleen ongeacht, maar zelfs bitter gesmaad en gehaat zagen. De onderwijzers lieten de jongelingen maar begaan, zonder zich openlijk over hen uit te laten of hen tegen te spreken, ofschoon zij in hunne besloten kringen hen voor duisterlingen uitmaakten en misschien hartelijk verachtten. De medescholieren echter, die niet door nevenbedoelingen werden teruggehouden zooals de leeraars, dreven openlijk den spot met hen en deden hen zooveel kwaad als ze slechts konden. Als de naam dweper toen reeds in zwang was geweest, ze zouden dien zeker op hunne beide makkers hebben toegepast, nu moesten ze zich tevreden stellen met hen voor huichelaars te schelden of hen naar het bekende karakter in een der blijspelen van Molière, dat toen zeer in aanzien was »Tartuffes» te noemen.

De haat en spot deden de jongelingen echter minder kwaad dan de bijval der wereld hen zou gedaan hebben. Zij vermeden de spotters zooveel mogelijk, sloten zich hoe langer hoe inniger bij elkander aan en bouwden elkander op in hun allerheiligst geloof. De door andere bestreden overtuiging, die zij reeds te huis geleerd hadden te waardeeren en die hun nog altijd toescheen de alleen ware te zijn, werd hun hoe langer hoe liever.

Jean redetwistte zoo nu en dan met den een of ander zijner medescholieren en kon dan zeer ijverig zijn geloof verdedigen, zonder dat het hem ooit gelukte een zijner tegenstanders te overtuigen. Heinrich daarentegen liet zich nooit tot eene woordenwisseling overhalen en beproefde veeleer zijn vriend er ook van terug te houden. »Wie weet,» sprak hij dan, »of het vergif dat de vijanden van ons geloof er over uitspuwen, u ook niet eenmaal schaadt. Ge doet veel wijzer als gij de gronden van hun ongeloof niet eens meer aanhoort in plaats van die te willen wederleggen.»

Jean hield met alle kracht staande dat zij met al hunne schijngronden nooit zijn geloof zouden schokken, en nooit iets op hem winnen zouden; Heinrich echter waarschuwde hem gedurig en herinnerde hem aan het droevige voorbeeld van Petrus, die ook meende zeker te zijn van zijne zaak, en toch eindelijk zijn Heer en Meester verloochend had. Terwijl Jean druk in de weer was om in theologische werken naar gronden te zoeken om zijn geloof te verdedigen, en de vijanden uit het veld te slaan, zocht Heinrich de kracht voor zijn geloof in ijverige bijbelstudie en vurig gebed, en waarlijk hij gevoelde zich gedurig sterker in zijne overtuiging, zonder zich, zooals Jean wel eens deed, daarop te beroemen.

Maar de afzondering waarin beide jongelingen tot nu toe geleefd hadden, kon op den duur den vroolijken, vurigen Jean niet meer bevallen. Hij beminde de gezelligheid en kon in den uitsluitenden omgang met zijn vriend niet genoeg vergoeding vinden voor zijn gebrek aan gezelschap van jongelieden van gelijken leeftijd. Hij begon zich wat meer eigen te maken met zijne kameraden en deel te nemen aan hunne gezellige genoegens voor zoover die binnen de grenzen van zedelijkheid en fatsoen bleven. Heinrich waarschuwde ernstig, maar Jean hernam: »Meent ge dan, dat ik mijn grondbeginselen moet of zal verloochenen, als ik zoo nu en dan eens met mijne kennissen een uitstapje maak, en een enkelen keer met hen naar een koffiehuis of tuin ga, om een partijtje biljart te spelen? Dan zouden mijn karakter en mijne beginselen ook weinig te beduiden hebben! Wees maar gerust, ze zullen me niet inpakken. We spreken over die dingen niet als we bij elkaar zijn, dat zou het genoegens storen. Maar zij laten me vrij in mijne gevoelens want ze weten wel dat ik die toch niet verander.»

»Dat zult ge maar al te spoedig,» antwoordde Heinrich

ernstig, »wanneer ge maar eerst in den maalstroom bunner wereldsche gemakelikheden zijt medegesleept. Zij doen nu geen moeite bij u, omdat ze denken : gij zijt buitendien toch eene zekere prooi. Eerst zult ge zoo langzamerhand voor de wereld gezind raken en dan ongemerkt tegen het geloof dat gij tót nog toe beleeft, en daarna werpt ge dat geheel over boord, omdat het uwe vreugde stoort en uw geweten bezwaart »

»Nooit!» nooit!» riep Jean, een weinig geraakt omdat zijn vriend zoo weinig standvastigheid in hem veronderstelde.

Toch gebeurde wat Heinrich voorspeld had. Nog geen drie maanden waren voorbij, of Jean deed alles wat de anderen deden. Hij zeide wel: zijn geloof had daarmede niets te maken, dat bleef onveranderd; maar Heinrich zag toch met smart, dat de vruchten van dat geloof hoe langer hoe minder werden en eindelijk geheel ophielden. Hij kon zich niet ontveinzen dat het geloof van zijn vriend nog slechts op een zandgrond steunde, die door één hevigen windstoot, één ernstigen aanval verdwijnen zou. En daartoe kwam het helaas spoedig genoeg, maar niet precies zooals Heinrich verwacht had. Want de vijand trad niet met open vizier om de slagorden Israëls te hoonen. Daarop had Jean zich voorbereid, en hij zou zulk een aanval nog steeds manmoedig hebben doorgestaan; maar hij greep hem listig aan, evenals Balak, die op den goddeloozen raad van Bileam, de kinderen Israëls tot den afgodendienst verlokte om hen aan zich te onderwerpen.

Een zijner nieuwe vrienden beval hem zeer de lezing aan van een boek van Voltaire, waarin niets stond dat tegen zijn geloof of zijne zedelijkheid indruishte, maar dat in een schoonen vloeienden stijl geschreven was. Daarmede moest hij kennis maken, wilde hij eens een goed kanselredenaar

worden en aanspraak hebben op den naam van een wetenschappelijk gevormd man. Jean nam het boek en las het, zonder er zijn vriend Heinrich iets van te zeggen, ofschoon zijn geweten hem bestrafte. Het boek beviel hem buitengewoon goed. Het was zoo boeiend geschreven. De stijl, de taal, de rederijkheid waren zoo heerlijk en zuiver, daarbij, het bevatte volstrekt niets dat in strijd was met zijne beginselen, dat hij overtuigd was, dat het lezen van zulke boeken hem eer goed dan kwaad zou doen. Toen hij het terug gaf nam hij gaarne een ander aan; en zoo ging het voort, tot hij eindelijk al de boeken van Rousseau en Voltaire gelezen had, en ook ongemerkt al hun venijn had ingezogen. Hij had zich wel, voor hij aan het lezen ging, stellig voorgenomen alle plaatsen, die tegen zijn geloof en zijne overtuiging streden, dadelijk over te slaan, en alleen dat te lezen wat werkelijk nuttig voor hem kon zijn, en hij deed ook zoo in het begin, maar daarbij bleef het niet. Eerst keek hij die plaatsen eens even vluchtig door, maar spoedig las hij ze met aandacht, want hij had er wat op uitgevonden, en het gelukte hem spoedig, zijn geweten, dat maar niet zwijgen wilde, daarmede te sussen. Hij meende, het was betamelijk, ja noodzakelijk de gronden der tegenstanders van het Christendom goed te leren kennen, dan wist men ze te bestrijden en te wederleggen. Hij las en herlas, en gedurig met minder aanstoot. Ten laatste was hij een ongeloovige zoo erg als al de anderen. Het nieuwe licht had in hem een zijner ijverigste discipelen en aanhangers gevonden eer hij het zelf wist.

Welk eene ontdekking voor zijn vriend Heinrich, toen deze bij gelegenheid van een ernstig gesprek de verandering van Jean bemerkte! Hij sprak lang, hartelijk en degelijk met hem, het was te laat! Jean hield vol, dat de bedoelde boeken hem ten volle overtuigd hadden van de onhoudbaarheid

van zijn vroeger geloof, en hem ten klaarste hadden doen zien, hoe onvereenigbaar dat geloof was met de resultaten van het denken, met het menschelijk verstand, de eenige rechter in geloofszaken. Hij zeide: zijne tegenwoordige overtuiging was niet meer gegrond op verzekering zijner ouders, die toch ook evenals alle menschen aan dwaling onderworpen waren; ook niet meer op een oud, onbegrijpelijk boek, dat gedurig zich zelf tegenspreekt; niet meer op onduidelijke gevoelens, die men dom genoeg overtuiging geliefde te noemen. Neen, maar op de uitspraken van de voortreffelijkste denkers uit alle tijden, op het menschelijk verstand, dat niet dwalen kon. Wat Heinrich er ook tegen inbracht; Jean gaf er niets om, zoodra de eerste zijne voornaamste bewijzen putte uit dat boek, welks innerlijke geloofwaardigheid Jean bestreed, en welks bewijzen hij zonder onderzoek verwierp.

Herhaalde besprekingen overtuigden Heinrich eindelijk van de machteloosheid zijner pogingen, om den armen vriend tot het geloof zijner jeugd, dat hem nog zoo dierbaar was, terug te brengen. Jean bood hem lijdelyken tegenstand. Hij streed niet, maar zweeg of beproefde het gesprek op een ander onderwerp te brengen. Er bleef eindelijk niets anders over voor Heinrich, dan bidden voor den ongelukkigen verdwaalde, en hij deed het ook elken dag getrouw en hartelijk. Overigens hadden zij elkander hartelijk lief, maar het kon niet anders of die liefde was niet meer de innige band van vroeger. Het heerlijkste, dat wat de liefde goddelijk maakt was verdwenen, het levens-element, de geestverwantschap ontbrak, zij konden zich niet meer gezamenlijk wenden tot Hem die de liefde is en de oorsprong van alle waarachtige en Gode geheiligde vriendschap.

De tijd was daar dat de jongelingen aan de universiteit zouden geplaatst worden. Jean's vader die bekend was ge-

worden met de veranderde geestesrichting van zijn zoon, en er zeer door geschokt was geworden, was kort te voren overleden. Jean was daardoor geheel onafhankelijk, want zijne zachte moeder had weinig invloed op hem. De gedachte, theologie studeeren en predikant worden, was hem reeds lang een schrikbeeld geworden. Zijn voogd, de vader van Heinrich, herinnerde hem wel ernstig aan den wensch van zijn zaligen vader, maar hij kon en wilde hem niet dwingen, te meer daar hij spoedig meerderjarig zou zijn. Heinrich echter bleef beslist bij zijne vroegere keuze. Beiden vertrokken dus te zamen naar de universiteit. Hier ontwikkelde zich bij beiden ieders levensrichting hoe langer hoe krachtiger.

Jean was en bleef een beslist ongeloofige. Hij werd spoedig een vurig vriend van de nieuwe revolutionnaire denksbeelden in kerk en staat. Ze waren ook niet anders dan de vruchten, of liever de bloesems van het zaad uitgestrooid in de werken van zijne lieveling-schrijvers Rousseau en Voltaire. Heinrich daarentegen hield vast aan zijn geloof en ontving gedurig dieper inzicht in de heerlijkste waarheden. Zijn wandel was daarmee in overeenstemming; terwijl die van Jean, ofschoon hij openlijke onzedelijkheid verreed, toch op lange na geen reine, volgens Gods woord ingerichte wandel te noemen was. Daar heide vrienden talentvol en ijverig waren, stonden zij aan het einde hunner studie jaren met glans hunne examens door.

Heinrich werd gedurende eenige jaren huisleeraar in eene vrome adellijke familie; totdat hij, bij den plotseligen dood zijns vaders, tot diens opvolger werd gekozen. Hij huwde eene vrome predikantsdochter, die met hem hetzelfde geloof deelachtig was, en leidde met zijne echtgenoot en zijne moeder een stil, Godegewijd leven in de pastorie, geëerd en geacht in zijne gemeente als een trouwe zielenherder, door

de eenzamen als vriend en raadsman, en algemeen als ijverig predikant en talentvol redenaar.

Jean werd advocaat en vertrok naar Parijs, waar hij later als een der voornaamste rechtsgeleerden beroemd werd. Hij bleef ongehuwd. Ofschoon hij in den beginne nog trachtte de uiterlijke vormen van fatsoen te bewaren, hadden toch in de zedenlooze hoofdstad de dartele en lichtzinnige gewoonten spoedig invloed op hem, en weldra was hij er evenzeer aan verslaafd als al de anderen. Want hem ontbrak innerlijke, zedelijke kracht, de lof of verachting der wereld was hem meer waard dan die van zijn eigen geweten, dat ook ondertusschen de vermaningen en bestraffingen hoe langer hoe minder deed hooren, en eindelijk geheel zweeg toen aan zijne stem volstrekt geen gehoor werd gegeven.

Zoo stonden de zaken, toen het lang te voren uitgestrooide en in Frankrijk wortelschietende zaad des ongeloofs zijne vrucht tot rijpheid bracht — de Fransche revolutie. Jean Laforest, de beroemde rechtsgeleerde, de volksvriend, begroette haar met groote vreugde. Hij had immers ook het zijne gedaan, om haar voor te bereiden en te voorschijn te roepen. De door Rousseau geleerde socialistische denkbeelden en theorieën die hij reeds op het gymnasium, en nog meer aan de universiteit had gehuldigd, vervulden hem geheel, hij had ze sedert nog beter uitgewerkt, en zij schenen hem toe het beste middel te zijn voor het volksgeluk dat hij beoogde. »Geen tirannen meer! weg met de priesters!» was eene zijner meest geliefde leuzen. »Vrijheid en gelijkheid voor allen! Daarom weg met den koning, weg met de bevoorrechte klassen, geboorte en geldaristocratie! weg met de zoogenoemde geestelijken, die het volk maar hoe langer hoe dommer maken, en het toch vooral onwetend zoeken te houden! Zal het volk eindelijk gelukkig zijn, dan moet er geen stand zijn dan de burgerij!»

Daarvoor sprak en handelde hij. Hij zocht en vond gelijkgezinden en sloot zich bij hen aan. Daar hij groote gaven had ontvangen, en vooral zeer gemakkelijk voor de vuist kon spreken, was hij spoedig in hunne bijeenkomsten de voornaamste redenaar. Zijn levendig gevoel voor recht en onrecht, dat hij menigmaal lucht gaf in rechterlijke verdedigingsredenen, werd hoe langer hoe meer opgewekt als hij zag hoe de verachte en onderdrukte volksklasse door belastingen werd bezwaard, door woekeraars uitgezogen, door den adel hoogmoedig en hard behandeld — uitgenomen door den koning die het welzijn van land en volk van harte wilde. Maar nog meer werd hij geprikkeld door zijne onbegrensde eerezucht. De zucht om te schitteren, in eer en aanzien bij het volk te komen, dreef hem voort, en of hij ook al zocht zich zelven diets te maken dat hij waarlijk het geluk des volks behartigde, het was toch meer zijn eigen voorspoed die hem, misschien onbewust, voor oogen zweefde.

Als lid van de wetgevende nationale vergadering benoemd was hij daarvan een der ijverigste leden. Toen Mirabeau hoogdravend uitriep: »slechts voor bajonnetten wijken wij!» was hij de eerste die in een daverend applaus losbarstte en met krachtige woorden den redenaar bijstand verleende. Waar ook maar volksbijeenkomsten gehouden werden om »het welzijn des vaderlands» te bespreken, hij verscheen er zeker en was een van de luidruchtigsten en stoutsten van allen. Hij behoorde tot hen die in Juli 1789 het eerst de driekleurige kokarde droegen en de nationale garde in het leven riepen. Als een der ijverigsten koos het volk hem onder de aanvoerders. Aan de spits zijner benden bestormde hij mede de Bastille. Hij was een der eersten die binnendrongen, want hij behoorde niet tot diegenen die eerst door grootspraak het volk tot daden ophitsen, en in den oogenblik van handelen

op een eerbiedigen afstand blijven; hij bezat mannenmoed als het er op aankwam. Zijn aanzien bij het volk klom nog hooger toen hij in een der cellen van de Bastille een gevangene vond en redde, die reeds 25 jaren in den eenzamen kerker gekwijnend had, zonder ooit verhoord of zelfs beschuldigd te zijn geworden — waarschijnlijk alleen omdat een persoonlijke vijand den ongelukkige verdacht en voor zich onschadelijk gemaakt had. Het volk juichte hem toe, en droeg hem als 't ware op de handen. Hij werd bij die gelegenheid gevaarlijk gewond en behield na zijn herstel levenslang het litteken. Toen het gepeupel na de bevrijding der gevangenen, daar de verwoesting der Bastille begon, hield hij het niet tegen, maar was onder de ijverigste sloopers. Maar daar werd van aanmerkelijke hoogte een venstertralie nedergegoorpen, dat hem langs voorhoofd en schouder raakte en tegen den grond smiet, zonder hem doodelijk te wonden. Bewusteloos en hevig bloedend werd hij weggedragen en aan de zorgen van een arts toevertrouwd, doch acht dagen later verscheen hij reeds weder met verhonden hoofd in een volksbijeenkomst, waar het gepeupel hem met uitbundig gejuich ontving.

Ten laatste werd hij lid van de woeste Jacobijnenclub, die zich ten doel gesteld had de vernietiging van alle bestaande verordeningen en geene middelen schuwde, zelfs niet de afschuwelijkste, om dat doel te bereiken. Met de roode, spitse vrijheidsmuts op het hoofd zag men hem dikwijls op de spreekplaats bezig, het souvereine volk, in wegslepemde daartoe berekende taal aansporen om adel en geestelijkheid af te schaffen, daar alle standsvoorrechten onbestaanbaar waren met de volledige vrijheid van allen.

Steeds verder holde hij voort op het hellend vlak der revolutie, en eindelijk vinden wij hem in verbinding getreden met de beruchtste euveldeaders van dien tijd, met Danton,

Marat en Robespierre, die meenden het geluk van het volk niet heter te bevorderen en volmaken, dan door alle andersdenkenden aan den heul over te leveren en onder de guillotine te brengen.

Wij zullen thans de reeds zoo dikwijls beschreven gruweltooneelen der fransche revolutie niet nog eens herhalen, maar alleen nog aanstippen dat ook de wetenschappelijk gevormde, op de resultaten van zijn denken zoo trotsche, eens in zijne jeugd zoo vrome Jean Laforest behoorde onder diegenen die eene eerlooze vrouw, de echtgenoot van een boekhandelaar, als godin der rede vereerden, nadat zij het Christendom voor goed afgeschaft verklaard hadden. Wij begeven ons liever naar den stillen gezegenden werkkring van den waarlijk vromen voormaligen boezemvriend van den ongelukkigen verblinde: den evangelischen leeraar Heinrich Kerner te E. in den Elzas.

Deze arbeide met zegen in zijne gemeente, die voor het grootste gedeelte uit onbekende, eenvoudige burgermensen bestond, die nog niets afwisten van het nieuwe licht. Toen het bericht dat er eene revolutie in de hoofdstad was losgebroken, het kleine landstadje hereikte, maakte het weinig indruk. De leeraar hetreurde het in zooverre, als het hem, den gemoedelijken Christen, niet onverschillig zijn kon, of het gezag der overheid ondermijnd en veracht werd, want hij zag in haar eene instelling Gods en vond in Gods woord gehoorzaamheid aan haar gehoden; maar overigens telde hij de revolutie niet veel. Hij hield de geheele beweging voor een flikkerend stroovuurtje dat heel gauw gedoofd zou worden, zonder beduidende schade aan te richten. Maar niet lang; de berichten uit de hoofdstad luidden gedurig hedenkelijker. Er werden gebeurtenissen verhaald die alle welgezinden met schrik en ontzetting vervulden. En eindelijk vonden de

nieuwe denkbeelden zelf hun weg tot het afgelegen stadje, tot groote smart van den trouwen zielverzorger. Dat hij ze kloekmoedig tegenstond behoef ik nauwelijks te zeggen, want hij was een ijverig en getrouw discipel van Christus, maar onder zijne gemeenteleden, lieten zich eenigen, ten minste een tijdlang, verblinden door het nieuwe licht, dat hun toescheen het aanlichten van den dāgeraad te zijn na een langen donkeren nacht. Geen wonder dat zij de schemering van vrijheid en volksgeluk, die zich om hen verbreidde, met vreugde begroetten; want zij konden toch het oog niet sluiten voor wat ieder dagelijks kon waarnemen. Het was toch zoo, de hoogere standen, adel en rijken onderdrukten het arme volk en zochten het voortdurend in slavernij en afhankelijkheid te houden; den armen burgers en boeren werd het hartebloed afgeperst om hun zuurverdiende loon in overdaad en zwelgerij door te brengen, rechtvaardigheid was bijna niet meer te vinden in het land, maar roof en geweld waren in de plaats van recht getreden. Doch de meesten werden spoedig weder ontgoocheld, toen ze zagen dat de haat tegen de rijken die gepredikt werd, minder zijn grond vond in het onrecht dat zij bedreven, dan wel in de begeerte naar hun eigendom. In plaats van verdrukking door den hooger stand, kwam nu de overheersching van de minste volksklasse, die in hare werking nog veel erger was dan de eerste; in plaats van verkwisting en overdaad der aanzienlijken zag men nu de bandeloosheid van een gemeen, dat *alle* tucht en orde met voeten trad. Terwijl bij de eersten de zeker groote onzedelijkheid toch nog met den sluier des fatsoens omgeven was en meer in 't geheim gepleegd werd, openbaarde het gepeupel haar zonder eenigen schroom in al hare afschuwelijkheid. Terwijl tot nu toe bij velen de godsdienst nog, al was het maar in schijn, in eere was gehouden, werd nu alles wat

Goddelijk was openlijk afgeschaft. Men predikte ronduit Christus-haat, en verwierp het Christendom als bijgeloof. Zij die den godsdienst der vaderen niet wilden ontrouw worden, zagen zich als gekken of huichelaars, veracht en vervolgd.

De predikant Kerner had zich volstrekt niet door den schijn laten misleiden. Ofschoon hij eerst de macht der nieuwe beweging te gering schatte, zag hij toch klaar en duidelijk, dat dit werk niet uit God was maar hem vijandig; dat Satan zich hier in een Engel des lichts veranderd had, om zijn werk des te ongestoorder te kunnen verrichten, en velen, ja zoo mogelijk de uitverkorenen, te verleiden. In zijne familie en tegen diegenen zijner gemeenteleden, die hij als ware kinderen Gods kende, sprak hij onbewimpeld zijne overtuiging uit; hij waarschuwde ernstig voor het nieuwe licht dat eigenlijk maar duisternis was, en vond gehoor; geen enkele van hen die met hem in min of meer intieme betrekking stonden, was een vriend der revolutie. Zoolang hij ongehinderd dit doen kon nam hij ook openlijk zijn ambt als evangelisch leeraar met groote getrouwheid waar. Hij onthield zich echter van allen strijd. Van den kansel verkondigde hij Christus den gekruisigde herrezene, uit de volheid van zijn hart en met innige overtuiging; maar hij sprak niet tegen het ongeloof dat van de hoofdstad uitgegaan, het geheele land besmet had, ook niet met hen die hij als aanhangers van dat ongeloof kende. Niet uit menschenvrees of behaagzucht, maar omdat hij geloofde dat de waarheid bij hen die daarvoor nog ontvankelijk waren, zich zelf wel ingang zou verschaffen.

Wanneer hij openlijk optrad en tegen de verkeerde richting van zijn tijd getuigde, kon hij zich daardoor misschien alle gelegenheid tot werkzaamheid benemen, zonder eenig nut gesticht te hebben, hij moest en wilde echter werken zoolang

het dag was, er zou een nacht komen waarin niemand werken kon. En die nacht kwam, wel niet onvoorbereid en plotseling, zooals in het oosten, waar eensklaps de duisternis het licht der ondergaande zon verdringt, zonder voorafgaande schemering die den wandelaar waarschuwt; maar zooals in onze westerlanden, waar na het verdwijnen der zon een lange avond den komenden nacht aankondigt en den wandelaar tijd gunt een goed heenkomen te zoeken.

Iedere nieuwe post bracht nieuwe berichten uit de hoofdstad die den leeraar en zijne geestverwanten schrik en ontzetting aanjaagden, maar daarentegen door de revolutionnaires in het stadje — en dat waren meestal zij die bij eene geheele omkeering van zaken niets te verliezen hadden, maar veel konden winnen, of wel zij die alle banden van orde en tucht wenschten te verscheuren om een ongestoord en ongebonden leven te leiden — met groote vreugde vernomen werden.

Twee tijdingen vooral brachten eene geweldige ontroering te weeg: die van de veroordeeling en terechtstelling van den koning en de koningin, en die van de afschaffing van den Christelijken godsdienst bij bevelschrift van de toenmalige hoofden van het schrikbewind. Terwijl de eerste alle welgezinden met diepe smart, schrik en ontzetting en met afschuw van de goddeloosheid der geweldenaars vervulde, greep de laatste diep in de maatschappelijke orde in, en dreigde alle geestelijk leven te verwoesten door de christelijke gemeente te ontbinden. Alle openbare godsdienstoefening was verboden. De gemeente durfde zich niet meer in het huis van God verzamelen om Christus te hooren verkondigen; de moeders durfden niet langer hare kindertjes naar den doopvont brengen om het bad der wedergeboorte te ontvangen en in het verbond met God te worden opgenomen, de opgroeiende jeugd kon geen onderricht meer ontvangen, en geene open-

lijke belijdenis van haar geloof afleggen, en de gemeente zelf mocht niet langer bijeenkomen om aan de tafel des Heeren Zijn dood te gedenken en zich opnieuw aan hem te verbinden.

De leeraar werd van zijn ambt ontzet. Waarom zouden de schapen nog geweid worden? Ze hadden immers geen herder meer noodig? Men stond hem toe in de pastorie te blijven wonen, maar deze zou niet meer pastorie genoemd worden, maar even als de kerk: »een publiek gebouw.» Hij zelf werd tot »burgerlijk beambte» gemaakt en moest als zoodanig, op elken tienden dag — want de Zondag was ook afgeschaft, en daarvoor in plaats was elken tienden dag aangewezen, als een dag voor rust en gemakelikheden bestemd — in het voormalig kerkgebouw, dat van kansel en altaar ontdaan was, de verzamelde burgers opwekken en aanhitsen tot haat tegen de tirannen, tot strijd tegen de vijanden des lands en tot gehoorzaamheid aan de wetten, en voor de jeugd voorlezingen houden over zedelijkheid en vaderlandsliefde, vrijheid, gelijkheid en broederschap. Diegenen onder de geestelijken, die zich niet aan deze bepalingen wilden onderwerpen, werden voor verraders en vijanden des vaderlands verklaard en dadelijk voor het gericht gebracht, — dat is voor de overal ingestelde revolutionnaire rechtbanken, om daar de straf voor hun verzet te ondergaan: veroordeeling en dood.

Wie beschrijft de smart van den predikant Kerner, toen hem het dekreet der regeering ter naleving werd medegedeeld, ernstig en zwaar was de strijd in zijn gemoed, eer hij tot een besluit kwam hoe hij handelen moest. Moest hij vluchten of blijven en aan het goddelooze bevel gehoorzaamheid weigeren, of moest hij, zoover zijn geweten dat toestond, zich er aan onderwerpen? Voor hij een besluit nam sprak hij er over met de ernstigsten en eerwaardigsten zijner kerkeradsleden. Zij

allen baden hem dringend te blijven, en zich in de omstandigheden te schikken, zooveel dat zonder verloochening van zijn geloof mogelijk was, zich wel van de openlijke verkondigingen des Evangelies te onthouden, maar in stilte onder hen het werk van een getrouw en evangelisch zielenherder voort te zetten. »Gij moogt ons niet verlaten, heer predikant,» zeiden zij, »zoo gij vertrekt zijn we zonder eenigen steun, dien wij toch in dezen tijd van algemeenen afval zoozeer noodig hebben. Er zullen wel weder andere tijden komen, tot zoolang moet gij het uithouden en ons ook tot volharding aanmanen. Gij behoeft daarom onzen Heer Jezus niet te verloochenen, ofschoon u voor een tijd lang door de overheid belet wordt, *openlyk* van Hem te getuigen. Wordt naar uw geloof onderzocht, ja! dan blijft er niets anders over dan Hem te belijden, al kost het ook uw leven, naar het woord onzes Heeren: »Wie Mij belijdt voor de menschen, dien zal Ik ook belijden voor Mijnen hemelschen Vader; maar wie Mij verloochent voor de menschen, dien zal Ik ook verloochenen voor Mijnen hemelschen Vader!» Zoo moet het ook met ons zijn. Wij zullen den Heer dringend smeecken, dat hij u voorzichtig maakt als de slangen en oprecht gelijk de duiven, en dat Hij u behoede, zoo voor verloochening als voor den dood.» Kerner bleef lang besluiteloos. Hij had zijne gemeente lief, waaronder velen waren, van wien hij overtuigd was, dat zij staande zouden blijven in de ure der verzoeking en kastijding; maar ook velen, die een zekeren steun behoefden om niet te vallen. Om die reden zou hij gaarne blijven. Maar hij vreesde niet zoozeer de werkelijke verloochening als veelmeer den schijn, wanneer hij zich schikte naar de geboden van de goddelooze wetgevers, die geene christelijke overheid waren. Na veel gebeds en strijds nam hij eindelijk een besluit.

Als de gewichtvolle tiende dag aanbrak, was de voormalige

kerk, waaruit de burgerlijke beambten reeds lang kansel en altaar verwijderd hadden, overvol, niet alleen de gewone kerkgangers waren opgekomen, maar ook velen, die anders nooit het Godshuis betraden. Allen waren in gespannen verwachting wat Kerner doen en zeggen zoude, sommigen omdat zij oprecht deelden in het lot van hem, die tot nu toe hun leeraar geweest was, en dien zij toch niettegenstaande zijne afzetting, nog als hun zielenherder beschouwden, anderen, omdat zij hoopten dat hij hun aanleiding zou geven, om hem bij het gerecht aan te klagen en te doen veroordeelen, en zoo zich te ontslaan van den lastigen vermaner, zooals zij reeds van het christendom ontslagen waren, en hoopten zich nu spoedig van de macht des gewetens te zullen ontdoen. Zij verwachtten dat hij zich niet zou storen aan het verbod der regeering, in ambtsgewaad zou verschijnen, en niet slechts als vroeger prediken, maar zelfs openlijk het gebod weerspreken zou. Zij hadden zich bedrogen. Hij kwam en trad op zonder ambtsgewaad in een eenvoudigen rok zonder Bijbel of gezangboek. Dat hij in vurig gebed verzonken geweest was, konden slechts weinigen van zijne vertrouwelingen lezen op de trekken van zijn gelaat. Hij was op dezelfde uitvlucht aandachtig gemaakt, die omstreeks denzelfden tijd door den waardigen en nu gelukzaligen leeraar Oberlin in het Steendal gebruikt werd.

»Burgers!» sprak hij. »Ik heb u doen bijeenroepen in den naam der regeering. Zij heeft mij geboden u afkeer in te boezemen van de tirannen, u aan te moedigen tot den strijd tegen de vijanden van ons land; u op te wekken tot gehoorzaamheid aan de wetten van onze republiek. Dit zal ik ook nu doen. Gij moet de tirannen haten met geheel uw hart, ze bestrijden en uitroeien, trachten hen te vernietigen zoo dikwijls daartoe de gelegenheid zich aanbiedt. Nu weet

ik op de geheele aarde geen grooter tirannen dan den duivel en de zonde, die beide beproeven u tot hunne slaven te maken en u in het verderf te storten. Gij moet hen haten uit den grond van uw hart. Straks zal ik u aantoonen hoe gij hen bestrijden en verdelen moet.

»Ik moet u opwekken tot tegenstand tegen de vijanden onzes lands. Dat doe ik gaarne. Ik geloof dat zulke strijd burgerplicht is. Zoodra wij aangevallen worden, is het onze roeping als een eenig man op te staan, hen te verslaan, terug te dringen en ons dierbaar vaderland van hen te verlossen. Niet alleen echter de uitwendige vijanden van ons land, er zijn ook andere niet minder gevaarlijke, de teugelloosheid, de verfoeielijke brandewijn, de begeerlijkheid der oogen, de begeerlijkheid des vleesches, hoogmoed en vele dergelijke; van den strijd tegen deze zal ik u aanstonds nog met eenige woorden spreken. Ten derde moet ik u vermanen tot gehoorzaamheid aan de wetten van de republiek. Gaarne neem ik dat op mij. Wetten zijn door de regeering gegeven. Ge weet men moet zijne regeering gehoorzamen. Zonder wetten kan geen staat, kan ook onze republiek niet bestaan. Zij zijn gegeven om goede burgers te beschermen en de boozen af te schrikken. De wetten naleven is de plicht van alle goede burgers. Hoe ge daartoe het beste in staat gesteld wordt, door vóór alles de Goddelijke wetten te eerbiedigen, zal ik u straks ook aantoonen.»

Daarna werkte hij elk punt breedvoerig uit, en deed het zeer voorzichtig, zooals eens David de zoon van Isaï, toen hij in- en uitging voor de oogen van zijne vijanden, in Saul's huis — zoodat zijne vrienden gesticht werden, maar zijne vijanden, en die waren talrijk omdat hij als een dienaar der waarheid bekend stond, er niets op zeggen konden.

Den volgenden »Dekade» was omstreeks de helft der

hoorders tegenwoordig; eindelijk kwamen alleen nog maar zij, die vroeger geregeld de godsdienstoefening bijwoonden. Ofschoon hij dan ook al niet openlijk en rechtstreeks van Christus kon getuigen, zooals hij wel het liefste gedaan had, zoo kon hij toch menig woord van vermaning tot hen richten, hetgeen hen die hem verstonden, omdat ze met hem één geloof deelachtig waren, opbouwde; terwijl het den tegenstanders, indien er zulke waren, geen aanstoot geven kon, omdat zij den dieperen zin van zijne woorden niet begrepen. Intusschen zocht de leeraar getrouw in stilte voor den Heer te arbeiden in zijne gemeente.

Eer wij verder gaan, zullen we een kijkje nemen in de pastorie.

De predikant had drie kinderen; een zoontje van zeven jaren en twee meisjes, een van zes en een van vier jaren. Hij onderwees hen zelf. Zijn grootste zorg was, hen reeds vroeg met hun Schepper en Verlosser bekend te maken en hen te wijzen op Hem, die hen behoeden kon van te worden medegesleept in dezen tijd van algemeenen afval. Het strekte hem en zijne gelijkgezinde echtgenoot tot groote vreugde te zien hoe zij dagelijks toenamen niet alleen in nuttige kennis, maar ook — en dat was hier de hoofdzaak, in de belijdenis van en de liefde tot God, hun Heiland.

Wanneer het onderwijs afgelopen was, waren de kinderen meestal onder opzicht van hunne grootmoeder, de moeder van den predikant, die hen met groote liefde verzorgde, terwijl de moeder de huishouding bestierde, wat haar de handen vol werks gaf, aangezien achter het huis een groote tuin en een aanzienlijk stuk moesland gelegen waren, en zij dus verscheidene dienstboden moest houden.

Des avonds wanneer de kinderen naar bed waren, kwam gewoonlijk de weduwe Laforest, eene nog tamelijk krasse

vrouw die met een eersten bediende de zaken van haren man voortzette, den tijd in den familiekring doorbrengen. Natuurlijk waren de gebeurtenissen van den dag, die in alle maatschappelijke gewoonten en vooral in den toestand des leeraars zoo diep ingrepen, het hoofdonderwerp der gesprekken. Wanneer in de dagbladen die men las de naam Laforest voorkwam — en hij werd dikwijls genoemd als een der ijverigste patriotten en een der meest verlichte volksleiders, was de arme weduwe diep ontroerd en weende menigen heeten traan. »Ach,» zuchtte zij, »dat ik dit nog beleven moest, dat mijn eenige zoon den weg des verderfs bewandelt en in den raad der goddeloozen zit. Had de Heer hem maar tot Zich genomen toen hij Hem nog geheel toebehoorde en Hem nog lief had, zooals hem van zijn prilste jeugd geleerd was. O, lieve Marie!» sprak ze dan tot hare zuster: »welk een voorrecht geniet gij, dat uw zoon nog voortdurend op den weg der waarheid wandelt en zijn Heiland navolgt.»

»Verlies den moed niet, lieve zuster!» hernam de aangesprokene. »De hand des Heeren is nog niet verkort, Hij kan nog helpen, geen ding is bij Hem onmogelijk. Hij kan ook uw armen zoon terugbrengen op den goeden weg, hem een nieuw hart schenken, en hem reinigen van zijne zonden, wij zullen allen recht vurig daarvoor bidden, ja wij doen het dagelijks.»

Iederen avond voor men scheidde, las men nog te zamen een gedeelte van Gods dierbaar woord, en dan bad de predikant, waarbij hij nooit den vriend zijner jeugd vergat. Des morgens verzamelde zich de familie en dienstboden, die mede oprecht den Heer vreesden — anderen wilde de leeraar niet in zijn dienst hebben — voor het ontbijt, tot den huisgodsdienst; en sterkte men zich tot zijn dagelijkschen arbeid door bijbellezen en gebed. Nu en dan woonde ook

een lid der gemeente, dat een levend lid was van het lichaam van Christus, den huisgodsdienst dezer familie bij. Om echter opspraak te vermijden kwam er maar somwijlen een enkele, die er bijzonder behoefte aan gevoelde. Om dezelfde reden liet men ook het zingen na.

Het opzicht over de school en het krankbezoek waren den predikant niet verboden geworden. Hij gebruikte gretig deze gelegenheden, om wat sterven zou bij het leven te behouden, en nieuw leven te wekken waar reeds de dood schein zijne heerschappij te hebben begonnen; hij strooide onvermoeid het goede zaad in de hoop op lateren zegen. Godsdienstonderwijs mocht op school niet gegeven worden. In plaats daarvan had de regeering tafelen met zedelijke voorschriften ten gebruike gegeven, welker lessen aan de kinderen moesten ingeprent worden. Ook Kerner gebruikte die tafelen, terwijl hij daarbij altijd de kinderen aanmaande tot een vroom leven en rechtvaardigen wandel en hen tevens wees op Hem die de bron en het voorbeeld van alle ware zedelijkheid is.

Bij krankbezoeken, waarin hij buitengewoon getrouw was, kon hij, omdat zij niet zoo openlijk geschieden als het schoolbezoek, nog ongedwongener spreken, vooral daar waar hij wist, dat men nog eerbied bad voor het geloof der vaderen

Hij verzuimde nooit de zieken te leiden tot Hem, die onze smarten gedragen en onze krankheden op zich genomen heeft, zelfs hen van wie hij wist, dat zij tot nog toe niet het pad des levens bewandeld hadden; en dikwijls mocht bij de blijde voldoening smaken dat zijne getuigenis niet te vergeefs was geweest. Hoeveel zieken en stervenden had hij al vertroost en verkwikt in dien tijd, die van hem scheidden met een blijden handdruk, om hem te zeggen, dat het geloof in de

volkomen verdienste van Christus de eenige troost van den scheidenden geest was.

Ofschoon alle kerkelijke ambtsverrichtingen streng verboden waren, kon de leeraar toch niet van zich verkrijgen, het te weigeren wanneer een vroom gemeentelid hem dringend bad een pasgeboren kindje toch te doopen, of wanneer een stervende zijn vurig verlangen te kennen gaf naar de gemeenschap van Christus in het Heilig Avondmaal. Maar hij verrichtte deze heilige handelingen in particuliere huizen in den stillen avond in tegenwoordigheid van slechts weinige vertrouwden, zonder ambtsgewaad.

Het scheeu dat men het nooit bemerkte, wanneer hij zoo deed wat zijn geweten hem niet toestond te laten; want het zou zeker streng gestraft zijn geworden, wanneer iemand hem aangeklaagd had. Misschien ook durfden zelfs de vijanden van het christendom niet openlijk optreden tegen een man zoo vol zelfopofferende liefde, die in tijden van nood en beproeving een medelijdend hart had voor allen, en de armen van welke gezindheid ook, rijkelijk ondersteunde dikwijls ver boven zijn vermogen. Genoeg, men liet hem ongehinderd zijn gang gaan. De geloovigen in de gemeente hadden hem hratelijk lief, de onverschilligen eerden hem ten minste, de afvalligen vermeden hem en bekommerden zich niet om hem. De leeraar dankte den Heer daarvoor en zette zijnen arbeid aan de zielen voort, waar het hem vergund werd. Hij verblijdde zich soms in de hoop, dat de dagen der verdrukking zouden eindigen en hij weder ongestoord en openlijk zijn Heer en Meester zou kunnen verkondigen en voor Hem arbeiden.

In deze hoop werd hij niet weinig versterkt, toen de conventie een decreet uitvaardigde, waarbij bekend gemaakt werd, dat het Fransche volk weder een hoogste wezen erkende. Wie zou dit hoogste wezen anders zijn dan Christus,

de heerlijke en verhevene die zich zelve vernederd had om onzentwille? Kerner ontving het dekreet met vreugde en vatte moed, niet omdat hem dat genoeg was, maar omdat hij daarin een begin zag van de vervulling zijner verwachting; omdat hij meende de eerste schrede te zien van volmaakte goddeloosheid tot den godsdienst der vaderen; omdat het hem toescheen de eerste schemering te zijn van een schoonen dageraad na een langen en donkeren nacht, waarin ook niet ééne vriendelijke ster aan den hemel geschenen had. Hij kon niet zwijgen, openlijk moest hij zijne vreugde te kennen geven over dezen omkeer van zaken. In volle vertrouwen op het dekreet liet hij kansel en altaar weder naar de kerk brengen. Den volgenden Zondag (ofschoon de viering van den Zondag nog niet wettelijk ingevoerd was) besteedde hij den kansel en predikte voor een talrijke schare over den tekst van den dag. Na de godsdienstoefening noodigde hij de gemeente uit om den aanstaanden Zondag te komen en het heilig avondmaal te vieren, en bediende toen voor de eerste maal weder openlijk den doop.

Dat was te veel. Zooveel stond het besluit van Robespierre en van zijne mederegenten, die nog altijd met ijzeren schepter over het godvergeten, hardnekkige Frankrijk heerschten, niet toe. Een vreemdeling die toevallig zich in het stadje bevond en de naar de kerk stroomende menigte nieuwsgierig gevolgd was, wist niets beters te doen, dan zich zoo gauw mogelijk naar de hoofdstad der provincie te spoeden, om den predikant bij de revolutie-rechtbank, waarvan hij lid was, aan te klagen. Eenige dagen later verschenen twee gerechtsdienaars uit Straatsburg in het stadje. Zij vraagden in het logement naar den wederspannigen leeraar, die kort geleden tegen het verbod in openlijk gepredikt en gedoopt had; en vertelden: er zouden met dat heertje niet veel kromme spron-

gen gemaakt worden, de guillotine was nog in volle werking, daar kon hij nu eens aardig kennis mee maken, zooals reeds velen van zijne ambtsbroeders vóór hem gedaan hadden. De dochter van den kastelein, een godvreezend meisje, hoorde dat en verwijderde zich zoo spoedig en zoo ongemerkt mogelijk. Zij snelde naar een man dien zij als een vriend van den predikant kende, en verhaalde hem, wat ze daar straks gehoord had. De man vloog naar de pastorie. »Vlucht dadelijk,» riep hij den predikant te gemoet, terwijl hij het huis binnestormde: »uw leven is in gevaar. De vervolgers zitten u op de hielen, om u naar de guillotine te brengen, nog een paar minuten, en ge zijt reddeloos verloren.»

»Mijn leven is in Gods hand!» sprak Kerner na kort be- raad: »Ik vlucht niet. Wil God mij redden van den dood, Hij kan het. Is het in Zijn raad besloten dat ik sterven moet, ik ben bereid. Hetzij ik leef, hetzij ik sterf ik ben des Heeren.»

De burgers en mevrouw Kerner, die in de naaste kamer het luidruchtig gesprek gehoord hadden en dadelijk binnen getreden waren, deden wat ze konden om hun vriend en ega tot spoedige vlucht over te halen, maar vergeefs. Hij zeide: »Ik zou door mijne vlucht den Heer verloochenen. Is het zijn wil dat ik door mijn dood Hem verheerlijk en nog voor mijn sterven een krachtig getuigenis van Hem afleg, zoo ben ik bereid.»

Terwijl hij nog sprak, verschenen de vervolgers en bonden hem om hem weg te voeren: »God zegene u, mijne geliefden! houd aan in het gebed,» was alles wat hij kon zeggen. Zijne vrouw wilde hem omhelzen; een der gerechtsdienaars wierp haar ruw terug, en riep haar met een honenden glimlach toe: »Je moet maar niet wachten tot hij terugkomt, levend zie je hem niet meer!»

De geheele stad was in gisting. Als een loopend vuurtje had zich het gerucht verbreid, dat er politieagenten waren gekomen om den predikant gevangen te nemen. Velen verzamelden zich om den trouwen man en beklaagden hem luid, toen zij hem naar buiten leiden zagen. Eenige namen eene houding aan, alsof zij den gevangene met geweld bevrijden wilden. De predikant smeekte hen zich om Christus wil rustig te houden en zich te onderwerpen aan het bevel der overheid. »Sla het oog op Hem,» sprak hij, »die zich om onzentwille aan het kruis liet nagelen, die zich als een schaap ter slachtbank liet voeren, zonder den mond open te doen. Laat mij rustig gaan en bid voor mij. Ook de haren mijns hoofds zijn allen geteld. Als het Gods wil is, zie ik u allen weder.» Zij trokken zich terug en lieten den stoet passeeren. De gerechtsdienaars eischten een wagen en verlieten met hun gevangene het stadje, zoo spoedig ze konden.

In de pastorie bleven allen in diepen rouw gedompeld achter. Mevrouw Kerner jammerde en snikte luid en wilde zich niet vertroosten laten; de moeder weende in stilte. Daar verscheen de weduwe Laforest. Zij had gehoord van den gruwel die er gepleegd was, en kwam dadelijk om er iets naders van te weten te komen. »Kom tot bedaren!» sprak zij tot hare zuster. »Ik zou gaarne mijn lot tegen het uwe ruilen! Uw zoon is een kind Gods, en wanneer die bloeddorstigen zijn lichaam dooden, zijne ziel kunnen ze toch niet dooden. Hiernamaals zult ge hem wederzien. Maar *mijn* zoon! Hij is nu reeds dood — in zonden, en hem wacht bij zijn verscheiden van hier een andere dood.» En zij die gekomen was om anderen te troosten en op te beuren, barstte in tranen los over haar eigen leed. Daar viel haar eene gedachte in. Zij greep nu moed, en zeide tot hare zuster: »Misschien is uw zoon nog te redden, en dat wel

door mijn ongelukkig en verloren kind. Hij heeft invloed bij de moordenaars. Misschien kan hij wel wat doen voor den boezemvriend zijner jeugd." Haastig greep ze papier, pen en inkt, en schreef een brief aan Jean. Een half uur later vertrok de post en nam uit Straatsburg den gewichtigen brief mede naar Parijs.

Maar de moeder had haar zoon, wat zijn invloed betrof, wel een weinig te hoog gerekend; hij was in den laatsten tijd nog al in ongenade gekomen. Laforest had niet meer, zooals vroeger, alle bloedige maatregelen van Marat onbewimpeld geprezen, het bloedvergieten was hem al te veel geworden. En ofschoon hij zich hierover niet openlijk uitsprak, zoo had men het toch meer dan eens bemerkt aan zijne los daarheen geworpen woorden, en hem op de lijst der verdachten geplaatst, die van tijd tot tijd zoo eens opgeruimd werden. Was Marat er niet voor teruggedeinsd om zijn vriend en mederegent Danton en diens aanhang te laten terechtstellen, toen deze hem gematigdheid aanraade, waarom zou hij dan dien onbeduidenden man sparen, als hij begon stil te staan op de bloedige baan om zich eens te bedenken. Maar hij wilde nog geduld hebben tot deze zich tegen hem zelf zou uitgelaten hebben, wat tot nog toe niet gebeurd was.

Toen Laforest het briefje zijner moeder ontving, kwamen oude, lang vergeten herinneringen weder bij hem op en begon er een beter gevoel in hem te spreken. »O Kerner!» riep hij uit, terwijl hij zich voor het voorhoofd sloeg: »Ik wou dat ik in uwe plaats was!» Toen bedacht hij zich en sprak met gesmoorde stem tot zich zelf: »Ik zal beproeven hem te redden, al moet ik er het leven bij inschieten! Gaf ik ook niet veel om zijn christendom, hij is toch de vriend van mijne jeugd en mijn neef! En een brave kerel -- beter dan ik ben,» zeide hij na eenige minuten.

Maar *hoe* zou hij hem redden? Zou hij regelrecht naar Robespierre gaan? Dat zou wezen zijn eigen vonnis teekenen en dat van zijn vriend. Hij kende Robespierre te goed, en wist wel dat van dien onmenschen niets te verwachten was. Liever ging hij naar Straatsburg, om de rechters aldaar, die hij persoonlijk kende, er toe te bewegen, eens bij uitzondering op zijn verzoek één gevangene vrij te stellen. Dat scheen hem toe het beste plan te zijn. Dadelijk nam hij postpaarden en begaf zich op weg.

Hij spoedde zich naar de rechters en bad om genade voor zijn vriend. Zij haalden de schouders op. Hij smeekte den gevangene te mogen zien. Dat werd toegestaan. Het wederzien van de beide voormalige vrienden, was niet zoo hartelijk als het had kunnen zijn, zij waren beiden min of meer beklemd. Zij beseften te diep welk eene breede kloof hen van elkander scheidde. De een was een wereldling, een Christushater, een verachter van alles wat zijn vriend het dierbaarst was, een vriend, een helper van hen, wier beginselen zijn vriend van ganscher harte schuwde. De andere was een ootmoedig leerling van Christus, die openlijk in de bres trad voor zijn geloof, dat de eerste als bijgeloof uitlachte; wat zijn politieke denkwijze aangaat, geheel zijn tegenstander, een van diegenen, welker uitroeiing tot hiertoe den eerste als een noodzakelijk iets, ja als een verdienstelijk werk was voorgekomen. Toch waren alle oude banden nog niet van één gereten. Laforest betuigde zijn oprecht leedwezen, dat hij zijn vriend dáár vond, verhaalde hem dat hij gekomen was om al het mogelijke ter zijner redding te beproeven, en liet zich toen nauwkeurig inlichten omtrent de oorzaak en toedracht van zijne gevangenneming. Toen bracht hij een bezoek bij den invloedrijksten rechter, die tevens voorzitter van de rechtbank was. Het gelukte hem niet den rechter over te halen,

integendeel, hij maakte zich zelf verdacht door zijn ijveren voor den gevangene. De rechter sprak: »Uw vriend is een gevaarlijk mensch. Toen wij hem lieten oppakken, ontstond er bijna oproer om zijnentwil. Ik houd het er voor dat hij sterven moet.»

Laforest beproefde de onschuld van zijn vriend te bewijzen, en geraakte daarbij in vuur. Toen hij de opmerking maakte, dat er nu naar zijn inzien genoeg bloed vergoten was, en men wel wat gematigder mocht handelen — vertrok de rechter zijn gelaat tot een arglistig lachje en zeide, terwijl hij op eenmaal vriendelijk werd: »alles wat ik doen kan, burger, zal geschieden, is het dan niet om den wil van den gevangene, dan toch voor u. Ik ken u als een ijverig volksvriend. Heb nog een paar dagen geduld, tot ik mijnen ambtgenooten over u en uwen vriend gesproken heb, ik hoop dat alles zich ten beste zal schikken.» Hij gaf hem de hand en liet hem gaan.

Nauwelijks was Laforest vertrokken, of de rechter zat aan zijnen lessenaar om Robespierre over de zaak te schrijven. Eerst schetste hij hem Kerner als een woelwater en een gevaarlijk man, die zelfs voornemens was geweest en ook geprobeerd had, in de stad waar hij woonde een opstand tegen de regering uit te lokken. Daarna sprak hij over de bemoeijingen van Laforest, die de vrijlating van dien raddraaier verlangde, en bracht sommigen van diens uitdrukkingen er bij, die hij op zijne eigene hatelijke manier uitlegde. Ten slotte vraagde hij wat hij met de beide mannen moest doen.

Het antwoord liet zich niet lang wachten. Het luidde: »Onder de guillotine! Zij zijn gevaarlijk voor het welzijn van de republiek, dus ze moeten uit den weg geruimd worden. Ik had Laforest al lang in 't oog, 't wordt tijd dat er een eind aan komt.»

Laforest wachtte in zijn logement op de vrijlating van zijn

vriend, en hoopte elken oogenblik dat hij hem zou zien binnenkomen. Maar plotseling kwamen in plaats van Kerner, twee gerechtsdienaars die hem arresteerden in naam der republiek en der wet.

»Verwijdert u bloedhonden!» riep hij uit in dolle woede, »wat heeft de wet met mijne arrestatie te maken.» Maar hij moest mede; zij wierpen hem in de gevangenis die reeds meer dan vol was. De beide vrienden omhelsden elkander. »Moeten wij elkaar zóo wederzien!» sprak Kerner diep bewogen. »Ik sleep u mede in de ellende, waaruit gij mij edelmoedig kwaamt verlossen.» »Ja, ik moet er ook aan gelooven!» hernam Laforest met een bitteren glimlach. »Ik had al lang verwacht dat het nog eens zoo gaan zou. Nu zullen ze nog vertellen dat het welzijn van de republiek het eischte, maar 't is alleen ter bevrediging van hun onverzadigbaren bloeddorst.» En toen barstte hij los in een stroom van verwenschingen over zijne vroegere vrienden en medeleden van het schrikbewind, vooral over Robespierre, dien hij een huichelachtigen schurk en een bloeddorstigen tiran noemde.

Kerner hoorde hem een tijdlang zwijgend aan, en beproefde toen het gesprek van de personen op de zaken over te brengen. Hij noemde den tegenwoordigen toestand een Godsgericht over het arme Frankrijk. Het moest wel zoo loopen, zeide hij. De zonden van het volk hadden de maat vol gemeten. Nadat God in Zijne groote lankmoedigheid de straf gedurig had uitgesteld, was eindelijk Zijn toorn ontbrand, en had hij Zijne weeën uitgestort over hen die gezegd hadden: »Wij willen niet dat deze over ons heersche.» Laforest kon zich hiermee niet vereenigen. Hij zag nog altijd in de revolutie het welzijn van Frankrijk, maar hij gaf toe dat de leiding der zaak op dezen oogenblik in verkeerde en onwaardige handen was; hij hield nog altijd vast aan de theorieën van volkswelvaart, die

reeds zoo volkomen te schande geworden waren. Zij redetwistten lang zonder het eens te worden. Toen bracht Kerner het gesprek op hun eigen toestand. Hij sprak: »hoogst waarschijnlijk hebben we nog maar weinige dagen, misschien slechts een paar uren te leven, dan moeten wij voor God den hoogsten rechter verschijnen, zijt gij bereid, mijn vriend?" Laforest verbleekte, maar herstelde zich spoedig en antwoordde: »met den dood is alles uit, er is geen God! Maar laat ons over iets anders spreken. Hebt ge mijne moeder gezien voor ge hier kwaamt?" Welke moeite Kerner ook deed om zijn vriend tot een ernstig gesprek te brengen, het gelukte hem niet.

Den volgenden morgen werden zij voor de rechtbank gevoerd. Zij verlieten de gevangenis om er niet weer terug te keeren. Gerechtelijke vormen werden nauwelijks in acht genomen; de rechters achtten die onnoodig, want het vonnis was toch reeds geveld. Laforest wilde zich en zijn vriend verdedigen, men liet het hem niet toe. »Zwijg," snauwde de voorzitter. »Burger Kerner en burger Laforest, gij zijt aangeklaagd en het is bewezen dat gij de bevelen der republiek vijandig overtreden hebt, en wordt daarom veroordeeld tot de doodstraf. — Breng hen weg!" Zij werden op eene binnenplaats geleid, waar zij reeds vele ongelukkigen aantroffen, wien een gelijk lot verbeidde. Gedurig kwamen er meer. Eindelijk sloot de rechtbank zijne zitting om de eenvoudige reden dat er niemand meer was, die veroordeeld kon worden. Natuurlijk was geen enkele gevangene vrijgesproken.

Kort daarna verscheen een amhtenaar der rechtbank met de lijst der slachtoffers. Zij werden allen bij name opgeroepen, waarna de aanwezige gerechtsdienaars hun de handen op den rug bonden. Toen werd de deur geopend; zij moesten

uittreden, terwijl een troep soldaten een kring sloot rondom hen. De stoet zette zich in beweging, den weg op naar de groote marktplaats waar het schavot was opgeslagen, ongeveer een kwart uur van de gevangenis verwijderd. Een groote menigte gepeupel vergezelde den optocht, joelde er om heen, en danste en juichte alsof men naar een feest ging. Want het gemeeneschepte veel behagen in de bloedige drama's die zoo gedurig voor zijne oogen vertoond werden, zooals eertijds te Rome in de martelingen, welke de geloovige Christenen moesten verduren, als zij in het Amphitheater voor de wilde beesten geworpen werden; of zooals in de afschuwelijke zwaardvechters-spelen, waarin de gevangen Germanen elkander moesten vermoorden.

De beide voormalige vrienden hadden zich bij elkaar gevoegd en gingen samen den laatsten moeielijken gang. Laforest was zeer bleek en keek somber voor zich uit, terwijl nu en dan een bittere glimlach om zijne lippen speelde. Kerner scheen rustig en bedaard, ook zijne lippen bewogen zich, maar . . . tot een gebed. Hij had nog zooveel tot zijn God te spreken, hij moest Hem nog zijn eigen geest en dien van zijn vriend bevelen; hem zijne innig geliefde vrouw en kinderen, die nu spoedig half weezen zouden zijn, opdragen als den Man der weduwen en den Vader der weezen. Hij moest ook nog een bede uitstorten voor dat arme en verdwaald volk, dat zich zoo gelukkig waande, maar toch zoo ongelukkig was; hij had zooveel te doen dat hij nauwelijks lette op hetgeen er rondom hen geschiedde. Maar eensklaps hoort hij zijn naam noemen en een woord daarbij spreken dat hem het harte van nameloos wee deed ineenkrimpen. Zijn vriend, voor wien hij zoeven Gods genade had ingeroepen, sprak hem aan, en voegde hem met groote bitterheid de woorden toe, die de kinderen Korachs in den 42sten Psalm

den vijanden in den mond leggen; het woord: »Waar is nu uw God?» Hij voegde er bij: »Hij behandelt u mooi, zeker omdat ge Hem zoo getrouw gediend hebt: ziet ge nu? er is geen God. Als er een was zou Hij wel beter voor u zorgen!»

»Zwijg!» riep Kerner hevig aangedaan: »bespot Hem niet dien gij niet kent.» En toen herhaalde hij met verheven ernst het volgende vers van dien Psalm: »Wat buigt gij u neder o mijne ziel, en wat zijt ge onrustig in mij? hoop op God want ik zal Hem nog loven. Hij is de menigvuldige verlossing mijns aangezichts en mijn God. Ja ik zal Hem nog loven,» riep hij in geestdrift uit, »want van mijn jeugd aan is Hij mijn God geweest. Voor zijnen troon zal ik mijn God nog danken voor deze lotsbedeeling. En Laforest, houdt gij het voor onmogelijk dat Hij ons in het leven behoudt, denkt ge dat Hij ons niet van den dood redden kan zelfs onder de bijl der guillotine, als het Hem slechts behaagt? Hij heeft wel grooter dingen gedaan.»

»Als Hij dat doet,» antwoordde Laforest met een grijns-lach, die Kerner door de ziel sneed: »dan zal ik ook gelooven aan u oude wijvenpraatje van een eeuwigen God, die zich het lot der menschen aantrekt, maar . . .» hier werd hij in de rede gevallen door een luid en gedurig luider geroep: »Halt!» dat achter den stoet begonnen was en nu door alle aanwezigen herhaald werd. De stoet hield stand, de soldaten die voorop liepen, wachtten. De bevelhebbende officier riep met donderende stem: »Voorwaarts, voorwaarts!» maar slechts de naasten in zijne nabijheid verstonden het. Hij reed naar voren, om de soldaten die het niet verstaan hadden het »voorwaarts» te commandeeren.

Maar plotseling springt een paard met schuim bedekt vooruit, met een courier in den zadel, die een witten doek zwaaide, en al voortging: »Halt! Halt!» te roepen. De offi-

cier hield zijn paard in, de courier deed hetzelfde. Hij sprak met hijgende stem: »Robespierre is dood! de gevangenen zijn vrij! neem! lees!» Toen reikte hij den officier eene gedrukte proclamatie toe, die deze haastig aannam en doorkeek. De officier gebod met zware stem stilte, en dadelijk bedaarde de joelende volksmenigte, de grootste oplettendheid heerschte rondom. Daarop las hij zoo luid, dat alle gevangenen het hoorden, en hij zelfs door het omringende volk verstaan werd, het volgende:

»IN NAAM DER FRANSCHE REPUBLIEK!
Vrijheid Gelykheid en Broederschap!»

Allen burgers die dit zien of hooren lezen, wordt hiermede bekend gemaakt, dat gisteren de wraak den tiran en bloedhond Robespierre getroffen heeft, en dat heden nog 69 zijner medeplichtigen terecht gesteld geworden zijn. Het schrikbewind is uitgeroeid. Het land is weder vrij. Voortaan zal gerechtigheid heerschen, en niet willekeur. De revolutie-rechtbanken zijn afgeschaft. Alle doodvonnissen zijn vernietigd. De gevangenen moeten dadelijk op vrije voeten gesteld worden. De volkomen vrijheid van godsdienst is gewaarborgd." Leve de republiek!

PARIJS, den 30sten Juli 1794.

»De Conventie.»

De grond dreunde van een daverend »Leve de republiek!» De volksmenigte juichte, en wierp de mutsen in de hoogte met hetzelfde vermaak, waarmede zij de terechtstelling zou bijgewoond hebben. De officier wenkte en er ontstond weder stilte. Hij riep: »Burgers, soldaten, ontbindt de gevangenen en dan rechtsomkeer!» »Gij zijt vrij," sprak hij tot de laatsten, »en kunt gaan waar ge wilt. Ik wensch er u geluk mee!" mompelde hij binnensmonds, »t had weinig gescheeld

of ge waart er geweest!" Toen deed hij zijn paard keeren en reed weg, gevolgd door de soldaten.

Was het gejuich des volks reeds daverend geweest, nu kende de opgewondenheid geene palen meer. Velen drongen vooruit, ombelsden en kusten de gevangenen, en ieder nam een of meer met zich naar huis, »Komt burgers,» sprak men, »en herstelt u van den geleden doodsangst.» Ook Kerner en Laforest werden medegenomen; zij wisten nauwelijks wat er met hen gebeurde. De eerste herstelde zich het spoedigste. Uit den grond zijns harten klom een danktoon op tot God. »Ja, ik dank U!» sprak hij binnensmonds, »dat Gij U hebt betoond te zijn de menigvuldige verlossing mijns aangezichts en mijn God, ook in deze vreeselijke oogenblikken!» Laforest was doodelijk bleek. Hij wankelde en zou gevallen zijn, zoo zijn vriend en de burgers die hem genoodigd hadden, hem niet onder de armen gegrepen en meer medege dragen dan geleid hadden.

Ondertusschen duurde het rumoer onder het gepeupel onafgebroken voort. Een welgekleed man klom op eene verhevenheid en wenkte, dadelijk was alles stil. Hij riep: »Burgers! Voort! naar de rechtbank! Slaat de bloedhonden dood! Zij hebben lang genoeg gemoord! Nu is het hunne beurt!» Dat woord viel als een vonk in een vat buskruit. In een paar seconden was de straat ledig. De menigte drong naar het gebouw, waar dien morgen de rechtbank zitting gehouden had.

Men trof niemand meer. Rechters en beulen hadden zoo iets al zien aankomen, en waren nog bijtijds gevlucht. Het volk vierde nu zijn moedwil bot aan het gebouw. De voorhanden zijnde papieren werden verscheurd, het huisraad op een hoop geworpen, aan stukken geslagen en verbrand; eindelijk werden de vensters verwoest; de traliën verbroken,

en bleef er van het gebeele sterke gebouw niets staan, dan de kale muren. Toen werd de gevangenis tot den grond geslecht.

Toen er niets meer te vernielen was, begaf zich een gedeelte van het gepeupel naar de marktplaats, en vernietigde daar de guillotine. Daarna verstrooide zich het volk, en dronk in de wijnbuizen op eene duchtige wijze, het welzijn van de republiek. Het scheen alsof men een groote zegepraal vierde, terwijl de dag toch voor menigeen met een nederlaag eindigde.

Kerner en Laforest werden in de vriendelijke burgerfamilie als broeders behandeld. De eerste won spoedig de toegene- genheid door zijn aangenaam en zachtmoedig uiterlijk, maar de laatste werd, vooral door de jongere leden van het gezin, met een zekeren angst vermeden. Hij had driftig eenige beten broods genomen en een paar glazen wijn naar binnen geslagen; en zat toen als stom daar, onbeweeglijk voor zich uitstarend, met een gelaat zoo bleek als een geest. Het scheen dat hij geen woord verstond van alles wat de vriendelijke burgers of zijn vriend tot hem zeiden om hem wat op te vroolijken; hij bleef zwijgen als het graf.

Eindelijk stond Kerner op, drukte zijn' gastheer de hand en zeide: »Ik breng u mijn hartelijken dank, burger! Nu moet ik een heiligen plicht vervullen! Mijne arme vrouw, mijne moeder en mijne kinderen staan tehuis om mijnentwil doodsangsten uit. Hoogstwaarschijnlijk acbten ze mij reeds reddeloos verloren, ik moet mij tot hen spoeden. Ik zal beproeven of ik een extra rijtuig kan vinden.» »Blijf nog even zitten,» hernam de gastheer, »ik zal dadelijk iemand zenden om een rijtuig te bestellen, maar ik vrees dat er geene paarden te verkrijgen zullen zijn, daarom zal ik u met mijn eigen rijtuig naar het naaste station laten brengen, waar zij

gemakkelijker te bekomen zullen zijn, want dat plaatsje ligt niet zoo op de route naar Parijs." Kerner nam weder plaats. De bode kwam spoedig terug. Het was zooals de gastheer vermoedde, daarom liet deze dadelijk inspannen. Eensklaps riep Laforest uit: »Kerner, neem mij mede naar mijne moeder," en dadelijk verviel hij weder in zijne wezenloosheid. Men moest hem in het rijtuig dragen, want hij was niet in staat om te loopen.

Zij reden den ganschen nacht door. Kerner hoopte tegen den morgen het stadje te bereiken, waar zij woonden die hem op aarde het dierbaarst waren. Meer dan eens beproefde hij met zijn vriend een gesprek aan te knopen, maar gedurig te vergeefs. Zoo nu en dan hoorde hij hem steunen. Vol bezorgdheid wikkelde hij hem in de dekens, die de voorkomende gastheer hun beiden voor den nacht had medegegeven. Laforest liet zich alles welgevallen zonder een woord van goedkeuring of van tegenspraak te uiten.

Maar laat ons de gelukkige reizigers vooruit snellen naar de pastorie, om te zien hoe het intusschen den bewoners gegaan was. Toen de moeder van Laforest het briefje aan haar zoon afgezonden had, gaf zij ook eenigen tijd aan haar smart lucht. Allen weenden en jammerden luid. De kinderen treunden om hun vader, de moeder om haar zoon, de echtgenoot om haar man. Mevrouw Laforest kwam het eerst tot bedaren.

Zij sprak: »Lieve vrienden! al ons treuren en klagen is vergeefs. Het kan ons noch troost noch hulp aanbrengen. Slechts *een* ding kan ons helpen, als het Gods wil is. Dat is het gebed, ernstig en aanhoudend gebed. Gij weet dat onze Bijbel zegt: »Een krachtig gebed des rechtvaardigen vermag veel." Laat ons dus vurig bidden, zoowel gezamenlijk als ieder afzonderlijk. Maar laat ons daartoe ons versterken, door het lezen van Gods heilig Woord." Zij

sloeg den Bijbel op die op tafel lag. Hij viel open bij den 42sten Psalm. Zij begon te lezen: »Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstroomen, alzoo schreeuwt mijne ziel tot U, o God!» En zij besloot met het laatste vers: »Wat huigt gij u neder, o mijne ziel, en wat zijt ge onrustig in mij? Hoop op God, want ik zal hem nog loven, Hij is de menigvuldige verlossing mijns aangezichts en mijn God.» Toen knielde zij neder, en alle aanwezigen, ook de dienstboden en den trouwe gebuur, die den predikant gewaarschuwd had, deden hetzelfde. Zij begon met den Heer te danken voor het heerlijke woord dat Hij in zijne genade en barmhartigheid hun gegeven had, dat zooveel troost en Goddelijke beloften bevatte, en ook voor hun geschreven was. En dan stortte zij hare gansche ziel uit in een vurig gebed voor het trouwe lid en hoofd der familie, dat uit hun midden was weggescheurd, wie weet! om nooit terug te keeren. Zij bad voor hem en de zijnen om onderwerping aan Gods ondoorgronde-lijke besluiten, om kracht, ten einde onwankelbaar vast te staan in het geloof, en om de vertroosting des Heiligen Geestes. En dan gedacht zij haar eigen zoon, voor wien zij slechts zwakke hoop had, en bad dat hij zich toch naar Straatsburg mocht spoeden om zijn voormaligen vriend te redden, en dat deze gelegenheid in de hand des gezegenden Heilands een middel mocht zijn, om hem als een vuurbrand uit het vuur te rukken, en ook in zijn hart één vonkje van dat geloof te ontsteken, dat haar eenigen troost uitmaakte. Dan verstikten dikwijls de tranen hare stem, en moest zij in een stil gebed kracht verzamelen om hoorbaar het »Amen» te kunnen uitspreken.

Na haar sprak gewoonlijk de buurman een eenvoudig en hartelijk gebed uit vol zalving; dan bad de moeder van Kerner met groot vertrouwen op God, terwijl zij zich aan het

slotwoord van den voorgelezen Psalm hield, zijne echtgenootte wilde dan ook nog bidden, maar kon niet anders dan snikken. Eens, toen allen juist van het gebed wilden opstaan, hoorde men nog de zwakke stem van vaders lieveling, de vierjarige Anna: »Och lieve Heiland! red mijn armen papa, en laat hem weer bij ons komen, opdat we niet meer behoeven te weenen. Amen.» Diep bewogen zeiden allen: »Amen,» en stonden op. »Wat buigt gij u neder, o mijne ziel, en wat zijt ge onrustig in mij? Hoop op God, want ik zal Hem nog loven, Hij is de menigvuldige verlossing mijns aangezichts en mijn God,» zeide de moeder tot de echtgenootte van Kerner, en kuste haar hartelijk; daarna omhelsde zij haar kleindochtertje, de lieve Anna, en sprak tot haar in profetischen geest: »De Heer zal uw gebed verhooren, blijf maar bidden, lieve kind! eens zult gij Hem nog danken voor zijne hulp!» De familie bleef nog lang bij elkander. De kostbare Schrift, de vurige gebeden. het krachtig geloof der moeder en harer kleindochter vonden weerklank in de harten. En vloeiden er ook nog tranen, ze waren niet meer troosteloos. Men versterkte elkander in het geloof, ja men waagde het te hopen, waar het scheen dat alle hoop eene dwaasheid was. Des avonds vereenigden allen zich weder in het gebed, terwijl dan ook andere trouwe vrienden zich bij hen aansloten.

Zoo verliep de eene dag na den anderen. Het waren dagen van angstige spanning, want er kwam geen bericht van Straatsburg omtrent het lot van den geliefde, maar toch het ontbrak niet aan Goddelijke vertroosting. Het 12de vers van den 42sten Psalm werd in deze dagen ontelbare malen herhaald. Daar bracht op zekeren avond een bode bericht — een Straatsburger nieuwsblad! De predikantsvrouw waagde het niet het in te zien; de moeder nam het dadelijk ter hand,

in de zekere hoop, de tijding van het loslaten haars zoons daarin te zullen lezen. Nauwelijks had zij er een blik in geworpen of zij werd doodelijk bleek en liet het blad vallen. Mevrouw Laforest nam het op en las: »Morgen zullen verschillende gevangenen voor het gerecht gebracht en verhoord worden. Niemand twijfelt aan hunne schuld, en dus zullen ze waarschijnlijk allen veroordeeld en terecht gesteld worden. Onder hen bevinden zich de bekende Jacobijn Laforest en zijn neef de voormalige predikant te E....» Nog andere namen werden opgegeven. »Dus ook mijn zoon,» sprak mevrouw Laforest, diep bewogen. »Nu is alles verloren. De Heer zij hen en ons genadig!» En toen riep zij den Heer aan, om genade voor haar zoon. Zij bad niet om zijn leven, maar om zijne bekeering vóór zijn dood, opdat de andere dood geen macht over hem zou hebben. Zij bad zoo dringend en zoo hartelijk, dat alle aanwezigen diep geroerd werden, en daarbij hun eigen leed voor een oogenblik vergaten. Het was een vreeselijke nacht dien zij te zamen doorbrachten. Men zocht troost in het lezen van Gods Woord en in het gebed. Maar daar daalde geen troost in hunne verscheurde harten neder. Alleen de moeder van Kerner gaf nog niet alle hoop op. Zij sprak: »Wij hebben een sterke God, een God die een helper is, en een Heer der Heeren die redden kan van den dood. Bij hem is geen ding onmogelijk!» En dan herhaalde zij haar lievelings vers uit den 42sten Psalm.

Den volgenden morgen verzamelden de huisgenooten zich na een slapeloozen nacht, aan het ontbijt. Plotseling hoort men den hond in den tuin blaffen. De zevenjarige Henri snelde naar het raam. »Papa komt,» riep hij uit. Allen vloegen de trap af, het huis uit en den tuin in, alleen de predikantsvrouw was daartoe niet in staat. Luid schreiende zonk zij op de sofa neder, en viel bijna in onmacht. Moeder

Kerner was de eerste, die den teruggekeerden aan het harte sloot en met vurige kussen bedekte, terwijl zij daarbij het slotwoord van den Psalm herhaalde, dat haar gedurende dien ganschen tijd zooveel troost had gegeven. »Merkwaardig!» riep Kerner uit. »Lieve moeder! dat woord heeft mij kracht en troost geschonken in de ure die ik voor de laatste mijns levens moest houden, en nu roept gij het mij toe die als een uit het graf herrezene voor u sta! Maar daarover straks! Waar is Agnes?» Eer de moeder antwoorden kon, vielen de kinderen hem om den hals. »Papa!» zeide Anna, »nu zal ik den lieven Heiland danken, omdat Hij u weer tot ons gebracht heeft.» »Doe dat, mijn lieve, lieve kind!» antwoordde Kerner, en ijlde de trap op naar zijne echtgenoot, die nog steeds in zwijm lag. Geruimen tijd lagen beiden sprakeloos in elkanders armen. — Eindelijk sprak de vrouw, toen zij woorden vinden kon: »God zij eeuwig gedankt; Hij was de menigvuldige verlossing mijns aangezichts en mijn troost, als Hij dat niet was, ik had u nooit wedergezien.» Zij weende nog lang, maar nu waren het vreugdetranen die zij vergoot.

Ook moeder Laforest had haar zoon gezien en omhelsd — maar zij was meer geschrikt dan verheugd. Hij liet toe dat zij hem omarmde, maar deed het haar niet; hij keek haar strak aan, alsof hij haar niet herkende, en sprak geen woord. »Jean! mijn zoon, spreek, wat scheelt er aan?» vroegde zij angstig. »Zijt ge ziek?» Hij antwoordde niet. »Groote God!» riep zij uit, »wat beduidt dat?»

Toen zij hem in huis wilde brengen, zonk hij ineen. De predikant kwam beneden. O!» barstte hij los, »hoe kon ik zoo mijn vriend vergeten, die bijna zijn leven verloren heeft toen hij kwam om het mijne te redden. Jean is ziek, zeer ziek, lieve tante? We zullen hem naar huis brengen.» »Neen,»

sprak zij vastberaden, »hij moet in *mijn* huis komen, en in *mijn* bed liggen, want hij is *mijn* zoon. Jean, lieve Jean, al zijt ge in dien toestand, toch loof ik den Heer dat ik u weder heb.» Onderwijl waren er eenige naburen gekomen om den leeraar te verwelkomen. Zij brachten den zieke naar het huis zijner moeder en legden hem in het bed. Een hunner bleef daar, om haar ter zijde te staan, tot er andere hulp verschijnen zou. Spoedig werd een geneesheer gehaald. Hij voelde de pols en beschouwde den zieke aandachtig. Toen wenkte hij de moeder, en sprak: »Mevrouw, uw zoon is zeer ziek, maar nog meer naar de ziel, dan naar het lichaam. De gemoedsbewegingen, toen hij zijn dood zoo na voor oogen had, en plotseling zich hoorde vrij verklaren is hem te sterk geweest. Er is groot gevaar dat zijne geestvermogens gekrenkt worden en blijven. In alle geval komt hij er niet af zonder een hevige zenuw-zinkingkoorts, ja ik hoop het bijna, hoe gevaarlijk het is. Als dat gebeurt, vrees ik het ergste.

Maar de koorts kwam reeds den volgenden nacht. Tegen den avond werd hij onrustig, en des nachts zoo opgewonden dat zijn toestand aan razernij grensde. De moeder en de man die zij tot hulp bij zich had, konden hem bijna niet in bed houden. Hij lag te ijlen. Zijne woorden gingen zijner arme moeder door merg en been. Hij droomde zich in een Jacobijnenclub, en sprak veel van menschelijke rechten, en dat er nog veel bloed moest vergoten worden, eer men die rechten behoorlijk zou kunnen doen gelden. Dan sprak hij van de afschaffing van den christelijken godsdienst, ja van alle godsdiensten. Daarna verdedigde hij zijn vriend, schold op de rechters, noemde Robespierre nu eens zijn vriend, en dan weer een bloedhond en een tiran. Dit alles zou zij nog verdragen hebben, hoe verschrikkelijk ook den blik was dien zij

daardoor in zijn vroeger leven kon slaan, maar het was haar bijna onmogelijk hem aan te hooren, als hij gedurig de woorden herhaalde: »Kerner waar is nu uw God? Och, er is geen God. Mallepraat en oude wijvensprookjes zijn het van een God te spreken, die zich het lot der menschen aantrekt, er is geen eeuwigheid, met den dood is alles gedaan,» en dan grijnzend lachte. Dan zonk zij op haar stoel neder, verbergde haar gelaat en schreide bitterlijk. Of zij knielde neder aan zijn bed en bad den Heer dat Hij dien verlorene zou zoeken en redden.

Veertien dagen achtereen zweefde de zieke, volgens het zeggen van den geneesheer, tusschen leven en dood. Er waren uren waarin hij volkomen krankzinnig was en verscheidene mannen noodig waren om hem vast te houden. Hij at of dronk weinig, sliep bijna niet en gaf geen teeken van bewustzijn. Hoe de arme moeder daar onder gesteld was laat zich beter gevoelen dan beschrijven. Eindelijk op zekeren namiddag, viel hij in een eerst vrij onrustigen slaap, die echter voortdurend kalmer werd. Zijne moeder was beangstigd dat hij voor goed zou insluimeren: »O, mijn God!» bad zij, »laat dat niet toe. Zoo onvoorbereid! Zoo goddeloos! Ach, erbarm U over mijn arm kind!» Zij zond om den geneesheer. Deze kwam dadelijk. Hij sloeg den zieke nauwkeurig gade, voelde de pols, en lachte, terwijl hij zeide: »Mevrouw! ik wensch u geluk. Deze slaap is niet ten doode, maar ten leven. Uw zoon is behouden.»

De moeder moest zich verwijderen om eens hartelijk uit te schreien, terwijl de geneesheer bleef om een nieuw middel voor te schrijven.

De zieke sliep lang, tot diep in den nacht. Toen hij ontwaakte was zijn eerste woord: »Moeder!» Hij greep hare hand, die zij hem toereikte, maar viel weder in de kussens

terug. Zij legde den vinger op zijn mond, want de geneesheer had voor de drie eerste dagen alle spreken verboden. Maar toen hij weder spreken mocht, was, wat hij zeide, toch niet tot hare vreugde. Wel dankte hij haar voor hare trouwe liefde, noemde zich harer onwaardig; maar geen spoor van boete, berouw of bekeering. Zij sprak tot hem van Gods genade en liefde aan hem bewezen, maar hij verzocht haar hem van zulke gesprekken te verschoonen. Kerner, die hem dagelijks bezocht, herinnerde hem aan het laatste gesprek dat zij gehouden hadden op weg naar het schavot, hoe hij gezegd had, dat hij aan een God zou gelooven, als hij nu nog gered werd, maar alles vergeefs. Hij zeide gedurig: »Vriend, ik heb u lief, maar spreek mij daarvan nooit meer. Ik blijf bij hetgeen ik altijd als mijne overtuiging beleden heb. Er is geen God en geene eeuwigheid. Gij kunt gelooven wat ge wilt, ik zal niet beproeven u er af te brengen; maar eisch niet van mij dat ik geloof, wat mijn verstand tegenspreekt, en mij toeschijnt dwaasheid en bijgeloof te zijn.» Maar Kerner zweeg niet. Hij herinnerde hem niet meer aan die belofte, maar sprak toch veel en met geestdrift van Gods zondaarsliefde, die ook hem zoo gaarne gered en gelukkig zien zou. Eindelijk sprak de zieke niets meer tegen, maar liet zich alles welgevallen, ook dat men hem den Bijbel voorlas, ofschoon hij het nooit begeerde.

Op zekeren dag, dat Henri, de zevenjarige zoon van den predikant, die hem meermalen bezocht, zich alleen met hem bevond, noodigde hij hem uit, het vijftiende hoofdstuk van het Evangelie van Lukas voor te lezen. Henri las ernstig en met diepen eerbied. Toen hij de geschiedenis van den verloren zoon geëindigd had, vraagde de zieke hem: »Henri, gelooft gij dat werkelijk?» »Wel, waarom niet?» antwoordde deze: »het staat immers in den Bijbel!» »Goed!» hernam Lafo-

rest, »laat mij nu alleen." Wat er toen in zijn hart omging — wie zal het zeggen? De wind blaast waar hij wil, en gij hoort zijn geluid, maar gij weet niet vanwaar hij komt, en waar hij heengaat. Alzoo is een iegelijk die uit den Geest geboren is. Omstreeks een uur later kwam zijn moeder de kamer binnen. »Moeder!" riep hij haar te gemoet: »Ik kan dat woord niet vergeten: »Vader, ik heb gezondigd tegen den hemel en tegen U, en ik ben niet meer waardig uw zoon genaamd te worden." "Ik ben een verloren zoon." En hij weende voor de eerste maal, sedert zijne terugkomst. De moeder viel hem om den hals en kustte hem. „Bij God is genade en veel vergeving", sprak zij bewogen. „Het kan zijn," antwoordde hij, »maar niet voor mij. Ik ben en blijf verloren voor de eeuwigheid!" Hoe liefderijk zijne moeder ook op den Heiland wees, die alle onze zonden zelf gedragen en geboet had in zijn lichaam op het kruis, hij bleef er bij: voor hem was geene genade.

Kerner kwam. Ook hij slaagde er niet in, hem te overtuigen. Er werd veel aan zijn bed gebeden voor hem. Alles scheen vergeefs. Te vergeefs hield zijne moeder hem voor, dat de verloren zoon toen hij die bekentenis uitsprak, niet alleen genade vond, maar dat zelfs de Vader hem reeds te gemoet gesnelde was en hem aan het harte drukte; te vergeefs wees zij hem op den moordenaar aan het kruis, die wèl een boos mensch was geweest, een misdadiger, die zelf bekennen moest, dat zijne straf rechtvaardig en welverdiend was, en die toch in zijn laatste uur nog gereinigd was van zijne zonden door de genade van den met en voor hem gekruisigden Heiland. Hij bleef er bij, hij was een veel te groot zondaar, een bloedvergieter, die nooit genade zou vinden, omdat hij ook nooit genade bewezen had; het was rechtvaardig dat hij voor eeuwig verloren was. Toen richtte zijne moeder tot hem het

Godswoord: »Zoo komt dan, laat ons met elkander rechten, spreekt de Heer. Al waren uwe zonden bloedrood, ze zullen witter worden dan sneeuw; en al waren zij als karmozijn, ze zullen worden als witte wol.» »Bloedrood!» riep hij uit: »Moeder! bloedrood zegt ge?» »Ik zeg het niet!» antwoordde zij: »maar de Heer.» En zij herhaalde de belofte met plechtigen ernst, terwijl zij er dit woord bijvoegde: »Zoo waarachtig als ik leef, spreekt de Heere Heere: Ik heb geen lust in den dood des goddeloozen, maar daarin dat de goddelooze zich bekeere en leve!» De zieke bedekte het gelaat met de handen en weende. Na eenige minuten sprak hij: »Moeder bid met mij, zoo als gij deedt toen ik nog een onschuldig kind was; bid voor mij, uw goddeloozen strafwaardigen zoon, dat de Heiland zich over mij ontferme!»

De moeder knielde aan zijn bed neder, sloot zijne gevouwen handen in de hare, en bad eenvoudig en kinderlijk in zijnen naam. En hij sprak haar ieder woord na, gelijk hij eens als kind gedaan had. Toen zij geëindigd had vloeiden stroomen van tranen uit zijne oogen. »Ik geloof, lieve Heer!» riep hij uit: »kom mijne ongeloovigheid te hulp!» En hierboven in den hemel was vreugde over een zondaar die zich bekeerd had.

De moeder liet hem nu alleen met zijn god, en ging naar haar kamertje, om den Heer te danken, dat hij tot dusverre geholpen had, en hem te smeeken, om het volle licht zijner genade te laten verrijzen in het hart van haar eenig, zoo diep gevallen en zoo teeder geliefd kind. Kan ook eene vrouw haar kind vergeten dat zij zich niet zou ontfermen over den zoon haars buiks! Na eenigen tijd kwam zij weder binnen, en vond hem in eene opgeruimde stemming. »Moeder!» riep hij haar te gemoet: »mij is barmhartigheid geschied. Ook tot mij heeft de Heer gesproken: »Al waren uwe zonden

rood als bloed, ze zullen witter worden dan sneeuw," en ik kan van harte gelooven dat het zoo is, en dat alles, alles mij vergeven is, en dat ik van dood levend geworden ben. Dank met mij den Heer!" Zij knielde neder en zond uit de volheid haars harten een vurig dankgebed tot God om hoog. Toen snelde zij naar haren neef, om hem de blijde tijding zoo spoedig doenlijk mede te deelen.

Het had een zwaren strijd gekost, eer Laforest uit den dood tot het leven was wedergekeerd, eer hij, gelijk vroeger in zijn Heiland gelooven kon. Maar nu kon ook niets meer zijn geloof aan 't wankelen brengen. Hij hield zich vast aan het woord des Heeren, en wilde voortaan niets meer weten van het licht zijns verstands. Zijn vroeger zondig leven kon, wanneer het in zijne herinnering opkwam — en dat gebeurde dikwijls, hem zeer bedroeven, maar toch nooit hem doen vertwijfelen aan de hem bewezene genade. Integendeel de gedachte aan zijne gruwelen verspreidde een heiligen ernst over alles wat hij zeide en deed. Hij had steeds een diep gevoel van zijne onwaardigheid, en dat maakte hem van harte ootmoedig. Wanneer hij onder de zijnen was (de avonden werden voortdurend in de pastorie doorgebracht), vloeiden zijne lippen over van lof en dank voor de barmhertigheid aan hem betoond.

Na zijne genezing was er geen sprake meer van terugkeeren naar Parijs of van de hervatting van zijn rechtsgeleerden loopbaan. Hij bleef bij zijne moeder, die reeds zeer bejaard begon te worden, en hielp haar in hare zaken, tot hij die op haar verzoek geheel overnam. Op haar dringende bede nam hij zich eene levensgezellin, want hij was liefst ongehuwd gebleven. Hij koos zich een meisje dat wel arm was aan aardsche goederen, maar rijk in God, rijk aan schatten die mot noch roest verteeren, en die de dieven niet kunnen door-

graven of stelen. Zij waren in hun huwelijk hoogst gelukkig en beijverden zich om Gode welgevallig te leven. Zij voedden hunne kinderen op in de vreeze des Heeren. De beide familiën waren en bleven één lichaam en ééne ziel. En welke politieke stormen ook in den loop der tijden over het land woedden, en zij waren velen en zwaar, zij hadden rust en vrede en gevoelden zich gelukkig in het bezit daarvan, zij hadden den vrede dien de wereld niet kent, die zij niet geven, maar ook evenmin ontrooven kan.

